Jeroen Sweijen
WAAROM
N 7
LYON
GEEN
N 5
DIJON
HEET
De herkomst van
Franse plaatsnamen
BP

Jeroen Sweijen

WAAROM LYON GEEN DIJON HEET

DE HERKOMST VAN FRANSE PLAATSNAMEN

Batavia Publishers

Inleiding

HET GEHEUGEN VAN HET LANDSCHAP

Rijdend over grote en kleine wegen in Frankrijk kom je vele borden met namen tegen. Groene, witte en blauwe wegwijzers, grote roodomrande borden, kleinere borden met zwart op wit of wit op zwart. En op al die borden een naam. Wanneer je de kaart erbij pakt verschijnen daarop nog meer namen, want ook die ene kleine beek, dat grote uitgestrekte bos of dat achteraf liggende veld: alles heeft een naam.

Uit sommige namen kom je als Nederlander met enige kennis van het Frans zelf nog wel uit: Pont-sur-Yonne, Maisons of één van de vele Villeneuves. En ook Grandchamp lijkt weinig geheimzinnigheid te bieden. Maar net als in Nederland blijven veel namen mysterieus en word je soms ronduit op het verkeerde been gezet. Wat is er zwart in Noirmoutier, waar moet je bang voor zijn in Angoisse, is Vieux echt zo oud, Grand echt zo groot en ligt Bordeaux aan de rand van het water? En soms lijkt het wel alsof men zomaar wat letters achter elkaar heeft gezet.

Plaatsnamen zijn de stille getuigen van de geschiedenis van het landschap en van de menselijke inrichting daarvan. Zij onthouden elementen uit het dagelijks leven die we allang vergeten zijn, in een vorm die we vaak niet meer herkennen. Plaatsnamen zijn immaterieel erfgoed waar we zuinig op moeten zijn. Ze bieden ons een multidimensionale reis door Frankrijk, vol taalkundige, historische en aardrijkskundige informatie. Ze vertellen ons de grote en kleine geschiedenis van het land, gelardeerd met anekdotes en toevalligheden.

Aan de naamgevers kunnen we het niet meer vragen

Plaatsnamen zijn nooit willekeurig. Ze vertellen ons altijd iets over de geschiedenis of de (vergane) geografische werkelijkheid van de plaats. Ze herinneren aan een gebouw, een activiteit of een reeds lang overleden voorouder. Voor elke plaatsnaam geldt dat er ooit iemand is geweest die een goede reden had om die plaats zo te noemen. Of het nu om namen

Erfgenamen van het Latijnse *vicus* komen van noord tot zuid en van oost tot west voor. De meest voorkomende vorm is *vic*, zoals in **Nohant-Vic** (36), **Vic-la-Gardiole** (34), **Vic-sur-Seille** (57) of **Vic-en-Bigorre** (65), soms met een afwijkende spelling als in **Vicq-sur-Gartempe** (86). Ook de niet meer zo goed herkenbare namen **Vif** (38) en **Vieu-d'Izenave** (01) laten in hun oude vormen *vicus* of *vico* zien. **Vis-en-Artois** (62) ligt aan de lange rechte heerbaan die Arras verbindt met Cambrai en **Visseiche** (35) ligt aan de oude weg van Angers naar Rennes bij de brug over de Seiche. Inderdaad, een brug is een strategische plek; een aantal *vici* liggen bij een brug en heten naar de rivier waaraan ze liggen.

Het is niet meer af te lezen aan de huidige vorm, maar **Vienne-la-Ville** (51) is ook een *vicus*, een *Vicus Axonae* om precies te zijn. *Axona* is de oude naam van de Aisne, en inderdaad, Vienne-la-Ville ligt aan de Aisne. De vorm *Viaine* die we in de veertiende en vijftiende eeuw aantreffen is uiteindelijk verward met die veel grotere en bekendere steden, maar het is een 'dorp aan de Aisne' en dus synoniem aan **Vic-sur-Aisne** (02). In beide namen komt de verwijzing naar de Aisne al vroeg voor. In 1062 voor Vienne: *villa Viasne super Axonam fluvium*, en al in 893 voor Vic: *munitio Vici super fluvium Axona*. Op dezelfde manier is **Blévy** (28), dat aan de Blaise ligt, in 1152 een *Blesia vicus*, en **Vivonne** (86) aan de Vonne in 857 *in condito Vicovedonense*. Zo zijn er nog meer voorbeelden van *vicus* met een riviernaam. We zagen hierboven dat in **Visseiche** (35) de oude Romeinse baan van Rennes naar Angers de Seiche kruiste. **Vibraye** (72) ligt inderdaad aan de Braye en **Meuvy** (52) aan de Maas (*Meuse*) – het is een oorspronkelijk *Mosa Vicus*.

Als het dorp in Nederland zou liggen zou het Ouderwijk heten

Audruicq (62) heeft een Nederlandstalige oorsprong, die uit de oude vormen goed af te lezen is: in 1129 *Ouderwich*, in 1164 *Alderwic*. Als het dorp in Nederland zou liggen zou het Ouderwijk kunnen heten. Het is een noordelijk equivalent van **Vieux-Vy-sur-Couesnon** (35) en van **Vivy** (49), waarbij een *vetus vicus* aan de wieg ligt: 'het oude dorp'. Naast oude zijn er ook nieuwe *vici*: *de Novo Vico* (1099) wordt **Neuvic** (24), net als **Neuvicq-le-Château** (17) waar inderdaad nog steeds een indrukwekkend kasteel te vinden is. Ook de meeste plaatsen met de naam ***Neuvy***, waaronder bijvoorbeeld **Neuvy-sur-Loire** (58), zijn 'nieuwe dorpen'. **Longwy** (54) wordt in 633 al vermeld als *Loncwich*; het eerste gedeelte is 'lang, langgerekt'. In **Crévic** (54) duiden de oude vormen *Curvi* op het Latijnse *curvus*, 'krom'.

Vicus kende in het Latijn een verkleinvorm *vicinium* 'het kleine dorp, het gehucht'. Het verklaart de naam van **Vezin-le-Coquet** (35), enkele kilometers ten westen van de grote stad Rennes. Wellicht betekent de naam gewoon 'het kleine dorp' ten opzichte van zijn grote buur, maar het idee van 'naburigheid, buren' zou er ook in kunnen huizen, want het Franse woord *voisins* 'buren' heeft dezelfde oorsprong – dat woord heeft ook de huidige vorm van **Voisins-le-Bretonneux** (78) beïnvloed. Elders vinden we **Vezins** (49 en 50). *Vicus* kent ook afleidingen met het Gallische achtervoegsel-*(i)aco*: zo levert *Viciacus*, vermeld in de achtste eeuw, de naam van kuuroord **Vichy** (03), dat oorspronkelijk *Aquae Calidae* heette, 'de warme wateren'.

In enkele gevallen komt het voor dat *vicus* of zijn verkleinvorm *viculus* verkeerd begrepen wordt. In het geval van **Pithiviers-le-Vieux** (45) bijvoorbeeld, waar *-le-Vieux* niet van *vetulus* komt en dus niet 'de oude' betekent, maar van *viculus*: Pithiviers-le-Vieux was een kleine *vicus* op het kruispunt van twee Romeinse wegen.

Het Gallische **bonu-* met zijn vrouwelijke variant *bona* droeg het algemene idee 'basis, nederzetting' in zich mee. Het verklaart het tweede gedeelte van de naam van **Lillebonne** (76), een oude Romeinse stad met een havenfunctie aan de Seine. De meander van de Seine lag vroeger dichter tegen de stad aan dan nu en de haven is sinds lange tijd verzand. De oor-

GODDELIJK HOOG

In Noord-Frankrijk, vlak bij Calais, ligt het plaatsje **Wissant** (62). In dit gebied, waar lang een oude vorm van het Nederlands is gesproken – en zelfs een tijdje Engels toen Calais in handen was van de Engelsen – is het verleidelijk om deze naam als *Witzand* te lezen. En inderdaad, dat is de etymologische uitleg van dit van oorsprong Saksische toponiem. Een heel eind verder langs de kust, in het uiterste westen van Bretagne ligt het eiland **Ouessant** (29). Zou het? *Westzand*? Het klinkt wel heel verleidelijk.

Als je vanuit Tours over de D7 naar het westen rijdt, richting de Véron, het laaggelegen schiereiland tussen Loire en Vienne, rijd je door een vrij vlak landschap. Wanneer je dan, ná het sprookjeskasteel van Ussé maar nog vóór de kerncentrale van Avoine, linksaf slaat richting Huismes, valt het meteen op dat de weg hier ineens omhoogloopt, vrij steil zelfs. En inderdaad, het dorp **Huismes** (37) ligt boven op een heuvel, in deze streek een markant kenmerk, dat aan de basis zou kunnen liggen van de motivering van een plaatsnaam. Op zo'n zelfde opvallende heuvel ligt het Normandische dorp **Exmes** (61). Toeval? Als we naar de oudere vormen kijken, lijkt het van niet. Huismes was *Oxima* in 907 en even later in de tiende eeuw komen we de vorm *Oximensis villa* tegen. Exmes was *Oxma* op een oude Merovingische munt en *Usmis* in 1055. Net als de namen van de dorpen **Humes** (52) en **Oisème** in Gasville-Oisème (28), gaan beide vormen terug op *uxisama (uxama)*, de overtreffende trap van het Gallische woord *uxello-*,

dat 'hoog' of 'verheven' betekent. Hun betekenis is dus 'het zeer hoge of het allerhoogste (dorp)'. Het verschil tussen Huismes en Oisème is een klemtoonverschil: de eerste naam werd op z'n Gallisch uitgesproken, met de klemtoon op de eerste lettergreep; de tweede naam kreeg een Latijns accent, op de voorlaatste lettergreep.

Nu zijn deze superlatieven vrij relatief, al is in een vlak landschap een geringe verhoging al snel opvallend. Om die reden – de relatief geringe hoogte – is er ook wel eens gewezen op het feit dat *Uxisama* een godheid zou kunnen aanduiden, die 'het allerhoogste' vertegenwoordigt. Er is in Zuidoost-Frankrijk een inscriptie gevonden op een ex-voto, waarop Uxellus wordt vermeld, naam of bijnaam van een Gallo-Romeinse godheid. *Uxellus* en de afgeleide overtreffende trap *uxisama* kunnen dus op een hoogte in het landschap slaan, maar ook op een godheid – of misschien op allebei, indien die godheid op bergtoppen vereerd werd.

Maar neem nu de naam **Uxeloup** in Luthenay-Uxeloup (58). Geen 'wolf' (*loup*) hier, maar een afleiding van *uxellus*: in de oudere vormen zit geen -p. Het buurtschap ligt in een vlak gebied, vlakbij de Loire. Geen hoogte te bekennen: een argument voor de godheid. Je zou het je per plaats moeten afvragen, zeker wanneer er geen archeologische bewijzen zijn voor een oude nederzetting of een oude heilige plaats.

In deze plaatsen bevestigt de archeologie de toponymische hypothese

Ook *uxello-* heeft een aantal plaatsnamen nagelaten. **Huisseau-en-Mauves** (45) bijvoorbeeld, in 845 *vicaria Oscellensis*. Ook **Huisseau-en-Beauce** (41) en **Huisseau-sur-Cosson** (41) gaan terug op *uxello-* en duiden dus relatief hooggelegen plekken aan, net als **Hussault** (37), **Usseau** (79 en 86) en de wat zuidelijker voorkomende vormen **Issel** (11), **Ucel** (07) en **Ussel** (03, 15, 19, 46). De oude kern van Ucel, tegenwoordig **Le Vieil-Ucel** (07), ligt op een markante heuvel aan de oevers van de Ardèche. Het stadje Ussel in de Corrèze wordt al op een Merovingische munt vermeld als *Oxcello vico*: het ligt hooggelegen boven de valleien van de Diège en de Sarsonne. **Oisseau-le-Petit** (72) en **Oissel** (76) horen ook bij deze serie. In deze plaatsen bevestigt de archeologie de toponymische hypothese. Beide liggen niet bepaald hoog, maar opgravingen hebben wel bewijs geleverd voor Gallo-Romeinse heiligdommen.

Buurtschappen met de naam **Les Crottes** klinken in Franse oren ongunstig, want het huidige Franse woord *crotte* betekent 'drol'. Dat is niet de herkomst van deze namen, en evenmin van het dorp **Crottes-en-Pithiverais** (45). Toch ervoer het gemeentebestuur van *Crottes* in de Alpen deze naam als onplezierig; de gemeente gaat sinds 1970 door het leven als **Crots** (05). Het Oudfranse *crote, croute* is afkomstig van het Latijnse woord *crypta* en betekent 'grot, gat in de grond'. In Crottes-en-Pithiverais waren steengroeven, waarvan de gaten de naam verklaren. De naam **Crotelles** (37) wordt verklaard door de tufsteengroeven langs de Madelon. **Crouttes** (61), **Les Croûtes** (10) en **La Groutte** (18) hebben dezelfde oorsprong – en ook het woord *grotte*, 'grot', vindt zijn oorsprong in *crypta*.

Het woord *cros*, van Gallische oorsprong (**crosu-* 'hol') en met een vergelijkbare betekenis 'holte, gat in de grond', is erg frequent in de Berry, waar we het bijvoorbeeld tegenkomen in de naam van het buurtschap **Croz** (36), gelegen op de plaats waar twee beken samenkomen. Het kan ook de bredere betekenis hebben van 'dal, vallei'. Dat is de herkomst van de Bourgondische mijnstad **Le Creusot** (71), alhoewel je bij die mijnen natuurlijk ook aan 'gaten in de grond' denkt. **Creuzier-le-Vieux** (03) is een afleiding.

Deel 4 - Water

Toen koning Lodewijk de Negende tussen 1240 en 1248 het nieuwe stadje **Aigues-Mortes** (30) stichtte, was er ter plekke al een klein dorpje met een kerkje, *Beata Maria de Sabulo,* de 'Zalige Maria op het Zand'. Het dorpje lag aan een meertje dat al in de dertiende eeuw vermeld wordt als *Aquae Mortuae*, 'het dode water'. Nadat de koning er een nieuwe haven had gesticht, wilden de inwoners in 1248 de naam veranderen in *Bona per Forsa*, Occitaans voor 'goed met kracht'. Het is ze nooit gelukt.

Foto: Aigues-Mortes

Ayguesvives (31) en **Aigues-Vives** (11) daarentegen zijn positievere namen, die letterlijk 'het levende water' betekenen. Het kan dan gaan om water dat snel stroomt of een krachtig opwellende bron. **Aigueblanche** (73) ligt aan de Isère; het 'wit' in de naam slaat vermoedelijk op de heldere kleur van het rivierwater.

Aigue is de Occitaanse ontwikkeling van het Latijnse *aqua*, dat niet alleen voor het Franse *eau* gezorgd, maar naast *aigue* in het zuiden ook voor de dialectale of archaïsche vormen *aive* of *ève* in de noordelijke helft van Frankrijk. Die laatste twee vormen zijn lang geleden uit het dagelijks taalgebruik verdwenen, maar in plaatsnamen leven ze nog voort. We hebben er de naam van het dorp **Ève** (60) aan te danken, in 1041 vermeld als *Eva*, dat aan de bovenloop van de Launette ligt. Het dorp heeft zijn naam

Een grotere stad en een andere taal: in **Quimper** (29) komen de Stair en de Odet samen. Het Bretonse woord *kemper* geeft de plek aan waar twee rivieren samenkomen. Quimper heette lange tijd Quimper-Corentin, en wordt al in 1084 vermeld als *apud Kemper Corentini*. Corentin was de eerste bisschop van Quimper en de streek Cornouaille. In de Franse Revolutie is de stad deze katholieke referentie kwijtgeraakt; Saint-Corentin is wel nog steeds de naam van de kathedraal. **Quimperlé** (29) ligt op de samenloop van de Ellé en de Isole: de Ellé heeft voor de laatste lettergreep gezorgd. Vlakbij **Quemper-Guézennec** (22) stroomt de Leff in de Trieux en in **Quemperven** (22) betekent *ven* 'wit' (met het Bretonse woord *gwen*).

Tussen de wateren

Tussen de Couesnon en zijn kleinere zijrivier de Loisance, net voordat beide rivieren samenstromen, ligt **Antrain** (35), *Intramnum* in de elfde eeuw. Het bescheiden stadje, dat vroeger een kleine rechtbank bezat, heeft zijn naam te danken aan de ligging tussen de twee rivieren: het Latijnse *inter amnes* betekent 'tussen de rivieren'. Eenzelfde ligging met een vergelijkbare taalkundige constructie verklaart de namen van **Entrammes** (53) en van **Entrains-sur-Nohain** (58), dat tussen de Nohain en de Trélon ligt.

Dit naamgevingsprincipe komt ook voor met *aigue*, het Occitaanse woord voor water. Neem nu **Entraygues-sur-Truyère** (12): het ligt op de plaats waar de Truyère in de Lot stroomt, tussen beide rivieren in. **Égliseneuve-d'Entraigues** (63) ligt eveneens tussen meerdere beken in en **Saint-Martin-d'Entraigues** (79) tussen twee armen van de Boutonne. Deze namen zijn gebaseerd op de Occitaanse ontwikkeling *entre aigas* 'tussen de wateren', net als **Saint-Martial-Entraygues** (19), gelegen op een heuvelrug tussen Doustre en Dordogne. Ook **Entraigues-sur-la-Sorgue** (84) kan op die manier verklaard worden. Tussen de Rioumajou ('grote beek') en de Neste d'Aure ligt het dorpje **Tramezaïgues** (65): *inter ambas aquas* ligt ten grondslag aan deze naam, die letterlijk 'tussen de beide wateren' betekent.

Riviermondingen

Waar de Aron in de Mayenne uitmondt, ligt **Moulay** (53). Sommige taalkundigen vermoeden dat deze naam van een Gallisch woord **modu* afkomstig is, familie van het Engelse *mouth* en het Nederlandse *mond(ing)* – dat bijvoorbeeld Muiden heeft opgeleverd, en Roermond. Die *mond* vinden we ook terug in **Deûlémont** (59), waar de Deûle in de Leie uitmondt: dit dorp ligt in het gedeelte van Frankrijk dat ooit Nederlandstalig is geweest. Al snel werd dit *-mont* verward met *mons/mont* ('berg'), getuige de ver-

schrijfwijze bijgekomen zonder enig belang voor betekenis of uitspraak. In 2011 heeft de staat het verzoek van de gemeente om die -s te mogen verwijderen ingewilligd. **Fontvannes** (10) is vergelijkbaar: hier ontspringt de Vanne – en hier is die nutteloze -s nog in de officiële spelling aanwezig.

Zouden ze daar binnenkort de naam moeten veranderen?

In **Fontcouverte** (17) – 'de bedekte bron' – zijn nog de resten te zien van een aquaduct dat gedeeltelijk ondergronds en gedeeltelijk bovengronds in de Gallo-Romeinse tijd de stad Saintes voorzag van water. **Fontaine-Couverte** (53) heeft niet dezelfde oorsprong, maar wel dezelfde betekenis: ook daar was een overdekte, later ingemetselde bron. In **Fontanières** (23) waren ezels: rond 1315 heeft men het over *de Fonte Asinario*, 'de bron met de ezels'. Het dorp **Chaudefonds-sur-Layon** (49) heeft zijn naam te danken aan een bron met warm water. Tot 1995 kwam hier water met een temperatuur van 17°C uit de grond wellen, bij een wasplaats achter het huidige gemeentehuis. Sindsdien is om een onbekende reden het debiet van de bron afgenomen en de temperatuur met enkele graden gedaald. Zouden ze daar binnenkort de naam moeten veranderen? In **Froid-Fonds** in Ruillé-Froid-Fonds (53) was het water altijd al koud, net als in **Froidfond** (85). Ook de abdij van **Fontfroide** bij Narbonne (11) heeft haar naam aan te danken aan een 'koude bron'.

Bonnefond (19) geeft een 'goede bron' weer. In sommige gevallen heeft die naam een religieuze bijgedachte, zoals hier in de Corrèze, waar twee bronnen gewijd zijn aan de heilige Medardus. Hetzelfde religieuze idee zit verborgen in **Foncegrive** (21), een *fons sacriva*, 'een heilige bron'.

Als er meerdere bronnen bij elkaar liggen kunnen die ook samen voor een dorpsnaam zorgen. Drie en zeven zijn daarbij getallen met een symbolische waarde; we vinden ze terug in **Trois-Fonds** (23), **Sept-Fonds** (89) en **Septfonds** (82). Dat laatste dorp kent een kalkrijke bodem, waaruit meerdere bronnen opwellen. Hoeveel precies is niet bekend, en we weten ook niet hoe groot het grondgebied van Septfonds was ten tijde van de naamgeving. *Sept* heeft hier vooral een magische of religieuze bijbetekenis. Toch komen ook andere getallen voor: vijf bronnen in **Cinq-Fonts** (21) en maar liefst negen in **Neuffontaines** (58). Aantallen hoeven echter niet altijd uitgedrukt te worden, vaak volstaat men met een meervoudsvorm: er zijn meerdere bronnen bij **Saint-Paul-des-Fonts** (12).

jeneverbesstruiken of om kastanjebomen gaat. Ook hier kunnen de oude vormen weer uitkomst bieden: in **Channay-sur-Lathan** (37) gaat het om jeneverbessen, want de oudste vorm luidt *condita Catenacinse* – en dat geldt ook voor **Chahaignes** (72) en **Chasné-sur-Illet** (35).

Het Occitaanse *cadenèda* levert **Cadenet** (48), met dezelfde betekenis 'plaats waar jeneverbessen groeien'.

Kastanje

Kastanjebomen worden in het standaard-Frans onderverdeeld in *marronniers* en *châtaigniers*, respectievelijk de paardenkastanje en de kastanje – in de Nederlandse volksmond de wilde en de tamme kastanje. Vooral de tweede komt in plaatsnamen voor. *Châtaignier* is afkomstig van het Latijnse *castanea*; met het achtervoegsel *-etum* wordt dat *castanetum*.

Castanetum ontwikkelt zich regelmatig tot **Châtenay**, bijvoorbeeld in **Châtenay-Malabry** (92) of **Chatenay-sur-Seine** (77). **Châtenoy** (77) kent een andere fonetische ontwikkeling van hetzelfde achtervoegsel en **Catenoy** (60) toont een Picardische fonetische vorm. Het Noord-Occitaans levert **Le Châtenet-en-Dognon** (87) en in Occitanië vinden we een hele reeks plaatsen als **Castanet** (12), **Castanet-Tolosan** (31) en **Castanet-le-Haut** (34). **Castagnède** (31) is de Gasconse vorm. En **Chastanier** (48) en **Chasteuil** (04), een oud *de Castaneo*, herinnerenook aan kastanjebomen. Een recentere vorm, die ook nog in het standaard-Frans voorkomt met de betekenis 'kastanjebos', is **La Châtaigneraie** (85).

Van schurft naar kastanjes

In Yvoy bevond zich een geneeskrachtige bron waarvan het water je kon genezen van schurft (*gale*), een huidziekte. Van heinde en verre kwamen patiënten naar deze miraculeuze bron toe en al vroeg hield het dorp er een bepaling aan over: ***Yvoy-le-Galeux*** 'Yvoy de Schurftige'. In de negentiende eeuw vonden enkele lokale notabelen de naam niet meer plezierig – ze waren bang dat men zou begrijpen dat alle inwoners schurft hadden. In 1841 bereikten ze dat de gemeente zich voortaan **Yvoy-le-Marron** (41) mocht noemen, naar kastanjes (*marron*), een lokale economische rijkdom.

DOOR DE BEUKEN HET BOS NIET MEER ZIEN

De beuk is een markante en veel voorkomende boom in het landschap, een boom die veel mensen zonder al te veel moeite herkennen. Ook in Frankrijk komt deze boom veelvuldig voor. Toch zijn er weinig toponiemen met *hêtre* 'beuk' of *hêtraie* 'beukenbos'. Is deze boom dan, ondanks zijn frequentie in het landschap, afwezig in de toponymie? Nee, het zijn alleen andere woorden die gebruikt zijn.

De belangrijkste erfenis komt van het Latijnse woord *fagus*. Dat woord is afwezig in het moderne Frans, maar komt ontelbaar vaak voor in het toponymische landschap, onder de vormen *fai*, *fay*, *fau*, *fou*, *feu*, *fage* (vooral in het zuiden) of *faou(g)* (in het Francoprovençaals). Vooral veel kleine gehuchten dragen een dergelijke naam, maar we komen ook enkele dorpsnamen tegen. **Le Faux** (62) bijvoorbeeld, in 1477 vermeld als *Le Fauch*, toen nog met een Picardische eindklank. In de Aube vinden we als herinnering aan een beukenbos **Faux-Villecerf** (10), waarvan het tweede gedeelte de naam van het westelijke gedeelte van het dorp is; Villecerf bevat geen 'hert' (*cerf*), maar een persoonsnaam. In de naam van het bekende themapark **Le Puy du Fou** (85) is er geen 'gek' aanwezig, maar wel degelijk een 'beuk'. Het verkleinwoord, *fouteau*, leeft ook niet meer voort in het Frans, enkel in gehuchten als **Le Fouteau** (37, gemeente Azay-sur-Cher).

hun naam hieraan te danken hebben, zoals de ***Brévonne*** (69), *Bevrona* in 889, of de ***Besbre***, een zijrivier van de Allier. In de regio Parijs waren de ***Bièvre*** en de ***Beuvronne*** eveneens beverrijke rivieren. **Beuvry** (62) aan de Loisne heeft eveneens haar naam te danken aan de bever. Het Picardische dorp **Bièvres** (02) ligt aan de ***Bièvre***, zoals **Beauronne** (24) aan de ***Beauronne*** ligt, *biber-onna*, 'de rivier van de bevers' – met een schrijfwijze die de invloed heeft ondergaan van het woord *beau*, 'mooi'. **Vèbre** (09) aan de Ariège verwijst ook naar bevers, en zo ook **Vebron** (48) – soms geschreven als Vébron –, aan de gelijknamige rivier die haar naam aan het dorp gegeven heeft. **Brévonnes** (10) is een afleiding, net als **Labeuvrière** (62), met geagglutineerd lidwoord. In **Beuvry-la-Forêt** (59) ligt de bever zeker net zo voor de hand als de persoonsnaam *Biberius* die wel eens als verklaring voorsteld is; ook het karaktervolle dorp **Beuvron-en-Auge** (14) heeft zijn naam te danken aan een beverrijke waterloop. In Lotharingen vinden we **Bibiche** (57), in 1024 nog *Bibera*.

De otter, die in het Frans *loutre* heet en we in Occitanië tegenkomen als *loira*, kan net als de bever zijn naam geven aan een rivier waarin hij veel voorkwam. Dit is de oorsprong van de *Loyre*, een zijrivier van de Corrèze, waarvan de naam geen enkel verband houdt met de grote Loire. Er is ook een otter aanwezig in **Saint-Cirgues-la-Loutre** (19), gebaseerd op een

mooie legende. **La Martre** (83) verwijst naar de marter, maar het gros van de andere plaatsen met de naam Martres verwijst naar begraafplaatsen en kerkhoven.

De otter van Saint-Cirgues-la-Loutre

Ruim vijf eeuwen geleden stond de oude kerk van het dorpje Saint-Cirgues op instorten. De heer Jean de Veyrac besloot om een nieuwe kerk te bouwen. Samen met een metselaar bepaalde hij de plek en begrootte de kosten. Samen tekenden ze de plannen en de bouw begon. Enkele maanden later begon het kerkkoor al aardig vorm te krijgen.

Op een nacht, tijdens een zwaar onweer, stortte de kerk in. De bouw kon opnieuw beginnen. Was de fundering niet sterk genoeg? Hadden ze in te weinig steunmuren voorzien? Men begon opnieuw, de kerk werd groter en steviger. Op een vrijdagmiddag kon de sluitsteen worden aangebracht. Maar in de nacht stortte met een bulderend geraas de hele kerk weer in. De heer was laaiend en de metselaar ten einde raad. Uit razernij smeet de metselaar zijn grote hamer ver de struiken in. Een jonge leerling-metselaar ging de hamer halen. En o wonder, wat zag hij? De hamer was op een otter neergekomen en had die gedood. Alle werklieden zag er een teken van God in: hier moet de nieuwe kerk gebouwd worden.

Vol goede moed ging men weer aan de slag. En zie, het werk ging sneller en beter dan voorheen, en vol enthousiasme maakte men de nieuwe kerk nog mooier dan gepland. Om de otter te bedanken en gedenken werd hij op twee plekken in de kerk in de stenen afgebeeld. Saint-Cirgues had een schitterende nieuwe kerk, en de naam van de otter kwam in de plaatsnaam terecht.

Dassen

De das, die in het hedendaagse Frans *blaireau* heet, vinden we vooral terug achter het Oudfranse woord dat het dier aanduidde, *taisson*, gebaseerd op het Volkslatijnse *taxonem*. Buurtschappen en boerderijen met de namen

De plaats ligt in een moeras waarin een draak geleefd had

In het wapen van de stad **Draguignan** (83) staan draken. Men vertelt er al sinds het begin van de Middeleeuwen de legende dat Hermentaire, bisschop van Antibes, zo rond 400 hier een draak zou hebben verslaan. En inderdaad, de stad wordt in 909 vermeld als *villa Dragoniano*. Maar nee, de draak is een herinterpretatie, en de stad dankt haar naam aan een (zeldzame) persoonsnaam, ene *Draconia*, die in combinatie met het achtervoegsel *-anu* de plaatsnaam heeft opgeleverd.

Zo zijn er meer plaatsen in Frankrijk waar de herinnering aan een gevaarlijke draak dankzij de volksetymologische herinterpretatie van de plaatsnaam levendig wordt gehouden – maar waarachter in de meeste gevallen een persoonsnaam schuilt. Het beroemdste voorbeeld is **Montdragon** (81), waar al in de twaalfde eeuw vermeld wordt dat de plaats in een moeras ligt waarin een draak geleefd had. Bij **Mondragon** in de Vaucluse woonde de draak in een grot in de steile rotshellingen boven het dorp – toch is ook

het lidwoord eraan vastgeplakt. Toch betreft het hier slechts in overdrachtelijke zin een lam. Het gaat hier eerder om het Lam Gods, het *Agnus Dei*. De plek was oorspronkelijk een vrijliggend kerkhof, behorende bij de in het bos gelegen parochie Saint-Martin-du-Bois. Toen het dorp 'verhuisde' van het bos naar deze plek aan een doorgaande weg, ging de naam van het kerkhof over op de parochie en vervolgens op het dorp. De voorgevel van de kerk van Laignelet toont nog steeds een groot Lam Gods.

De schapen zelf zijn niet altijd even herkenbaar, maar **Houilles** (78) en **Louailles** (72) herinneren wel degelijk aan de aanwezigheid van een schapenfokkerij of een schaapskudde. Het Latijnse woord *ovicula* heeft het Oudfranse *oeille* opgeleverd, in het hedendaagse Frans *ouailles*. Dat woord wordt alleen nog gebruikt in de figuurlijke betekenis van 'gelovigen', de kudde waaraan de pastorale herder richting geeft. **Oueilloux** (65) kan vanuit de Gasconse vorm van dat woord verklaard worden. Datzelfde *ouailles* vinden we als samenstelling terug in **Pellouailles-les-Vignes** (49), letterlijk *pèle ouailles*: hier werden de schapen 'gepeld', dus 'geschoren'.

In de standaardtaal heet een schaap een *mouton*, een woord dat geen dorpsnamen heeft opgeleverd. **Mouton** (16) en **Moutonne** (39) hebben met schapen niets van doen: de eerste naam is een persoonsnaam *Multo*, de tweede een afleiding van *motte*, een kunstmatige kasteelheuvel, waarvan de sporen nog steeds in het landschap en zelfs op de kaart te zien zijn.

Sommige kasteelheren aarzelden niet de hulp van God in te roepen

In de wedloop 'wie heeft het sterkste kasteel' aarzelden sommige kasteelheren niet om de hulp van God in te roepen. De goddelijke hulp kon dienen ter bescherming, zoals in **Dieulouard** (54), waarvan de naam samengesteld is uit *Deu lou wart*: 'opdat God het (kasteel) bescherme!' De hulp kon ook ingeroepen worden bij de bouw: **Divajeu** (26) betekent letterlijk 'met de hulp van God', via de Noord-Occitaanse uitdrukking *dieu ajua*; de plaats wordt in 1213 vermeld als *Deu Ajuda*. Het kan nóg sterker: in **Dieulefit** (26) heeft God geen handje geholpen, neen, hij heeft het kasteel zelfs gebouwd: *Dieu le fit* betekent 'God bouwde het'. Met zoveel goddelijke invloed moet je kasteel wel het sterkste zijn!

Sterke bergen en rotsen

We zagen in het hoofdstuk over de bergen al dat plaatsen die **Montfort** heten – letterlijk 'sterke berg' – in de meeste gevallen betrekking hebben op een kasteel. **Beaufort** (73), **Beaufort-en-Vallée** (49) en het kleine tiental vergelijkbare namen in Frankrijk verwijzen eveneens naar de symbolische naam voor een versterkt kasteel, dat *beau* en *fort* is, 'mooi en sterk'. De naam van het kasteel gaat daarna al snel over op de nederzetting bij het kasteel.

Het lijkt dat **Belfort**, hoofdstad van het Territoire de Belfort, ook bij deze reeks hoort. Dat is niet zo, de naam gaat terug op een Germaanse persoonsnaam, een samenstelling **Beffa-Hardu*, die *Beffert* oplevert en die we terugvinden in de streeknaam *in pagu Pefferauga* (792). Toen de naam niet meer begrepen werd, lag de herinterpretatie met *Belfort* voor de hand, des te meer omdat er inmiddels een burcht was verrezen.

Wanneer de beroemde vestingbouwer Vauban aan het eind van de zeventiende eeuw langs een belangrijke verbindingsweg in de Pyreneeën een citadel bouwt op een heuveltop in de vallei, noemt hij deze nieuwe vesting **Mont-Louis** (66), ter ere van koning Lodewijk (*Louis*) de Veertiende. De naam van de citadel gaat ook over op het dorp, dat tot dan toe een Catalaanse naam had, *Vilar d'Ovançà*. In de Alpen bouwt Vauban op een hoge rots aan de rivier de Guil een dergelijke citadel, die hij **Mont-Dauphin** (05) doopt, naar de bijnaam van de Franse kroonprins.

op die manier daarvoor bedanken. **Rabastens-de-Bigorre** (65) is in 1306 gesticht door Guillaume de Rabastens, die de nieuwe stad naar zichzelf en naar zijn leengoed in de Tarn vernoemde. Ook **Rébénacq** (64) dankt zijn naam aan de stichter van het stadje; deze bastide wordt in 1347 *ex nihilo* gesticht en Jean de Rébénacq wordt belast met de bouw.

Enkele bastidenamen van elders

Herkomst	Vernoemd naar	Huidige naam
België	Brugge (Bruges)	Bruges (64)
	Doornik (Tournai)	Tournay (65)
	Gent (Gand)	Gan (64)
Duitsland	Köln (Cologne)	Cologne (32)
Engeland	Lincoln	Nicole (47)
Italië	Firenze (Florence)	Fleurance (32)
	Genua (Gênes)	Geaune (40)
	Milano (Milan)	Miélan (32)
	Pavia (Pavie)	Pavie (32)
Spanje	Barcelona	Barcelonne-du-Gers (32)
	Granada	Grenade (31)
	Miranda de Ebro	Mirande (32)
	Valencia	Valence-sur-Baïse (32)

Gascogne is gedurende ruim drie eeuwen in Engelse handen geweest, nadat Eleonora van Aquitanië met koning Hendrik II (Plantagenêt) van Engeland huwde. De provincie hoorde wel bij Engeland, maar er is daar nooit Engels gesproken. We komen in heel Gascogne dan ook geen plaatsnamen van Engelse oorsprong tegen, op drie na – drie vernoemingsnamen van een nieuw gestichte bastide: Hastingues, Libourne en Nicole. **Hastingues** (40) werd in 1289 uit naam van de Engelse koning gesticht door seneschalk John Hastings, die er zijn naam aan naliet. **Libourne** (33) werd in 1270 gesticht door Roger de Leybourne op een plaats die daarvoor al *Condate* heette, op de plaats waar de Isle in de Dordogne stroomt. **Nicole** (47) is vernoemd naar de Engelse stad Lincoln.

De Engelse koning Edward gaf in 1271 opdracht om een bastide te

tijd leek de etymologie van Néris raadselachtig, tot men een inscriptie *Nerio deo* 'aan de god Nerius' ontdekte: ook achter Néris schuilt een Gallische godheid. Grannos was een Gallische 'bebaarde' god, die eveneens geassocieerd werd met bronnen en water. We vinden zijn naam terug in **Grand** (88), met een rijk Gallo-Romeins erfgoed, en vermoedelijk ook in **Grans** (13), **Granès** (11) en **Granéjouls** (81), in de negende eeuw vermeld als *Granoialo* en dus een samenstelling met *-ialon*, 'ontginning, open plek'.

De Gallische godheid Belenos – de 'schitterende' – werd geassocieerd met de Grieks-Latijnse god Apollo. Belenos werd door de Galliërs beschouwd als de god van de geneeskunst en de kunsten in het algemeen. De Bour-

(70) heeft niets te maken met de 16e-eeuwse contrareformatie maar verbergt ook een persoonsnaam – *Contériglisia* (1196) wijst op een Germaanse persoonsnaam Gundhari. Of die persoon de eigenaar was of de stichter, daar zwijgen de archieven tot nu toe over. Het was in die tijd allerminst ondenkbaar dat een kerk een wereldlijke persoonsnaam droeg. Zo was **Nompatelize** (88) de 'kerk van Norbertus', in 1140 vermeld als *Norpardi ecclesia*. Ene Arnketill, van Scandinavische afkomst, heeft zijn naam nagelaten aan de kerk van **Saint-Pierre-d'Arthéglise** (50). **Roiglise** (80) verwijst naar het naburige stadje Roye en in **Glicourt** (76) is de beginlettergreep door eferesis weggevallen: de naam betekent 'het dorp/de boerderij met/bij de kerk'.

De verkeerde kant op?

De bepaling in **Ouville-la-Bien-Tournée** (14), vrij vertaald 'de goede kant op gedraaid', slaat op de parochiekerk. Oorspronkelijk was dit *la Bétournée*, wat het tegenovergestelde betekent; *bé* betekent 'slecht'. Het gebruik is dat katholieke kerken volgens een west-oost-as gebouwd worden met het priesterkoor naar het oosten gericht – naar de Oriënt: dat is de oorsprong van het woord *oriënteren*. In Ouville zag men zich genoodzaakt om de kerk langs een noord-zuid-as te bouwen, met het priesterkoor naar het zuiden gericht. De kerk 'staat de verkeerde kant op'; later is 'slecht' in 'goed' veranderd.

In het hele Occitaanse gebied leidt *ecclesia* tot de vorm *gleisa*. Net als *église* is die naam vrij zeldzaam. De buurtschappen **Les Gleises** in de Dauphiné hebben hun naam eerder te danken aan *glaisa*, 'kleigrond', en geven dus plaatsen met vruchtbare grond aan. **Le Glaizil** (05) is een twijfelgeval; de vorm van 1271 *Glaysilium* duidt eerder op kleigrond, maar de huidige vorm en de vorm uit 1516 met lidwoord *Le Gleysil* zouden heel goed een klein kerkje kunnen aanduiden, met het verkleinende suffix *-il*. **Gleysevieille** bij Luxey (40) duidt wél op een 'oude kerk', en de bosnaam **Gleize-Yonne** bij Le Cros (34) is ook een herinnering aan een verdwenen kerk. Hier stond de oude kerk van het dorp, waar weinig meer van over is dan stenen en een herinnering. *Yonne* is hier het Occitaanse *luènha*, 'ver, ver weg'; de kerk lag nogal afgelegen.

Ook de verkleinende vorm *ecclesiola* heeft voor een aantal plaatsnamen gezorgd, meestal met een -s aan het einde, zonder dat het per se om een meervoud ging. Deze zogenaamde epenthetische -s kenmerkt veel Franse plaatsnamen. *Ecclesiola* verklaart bijvoorbeeld **Églisolles** (63). Van *ecclesiola* kan door eferesis de eerste lettergreep wegvallen, zoals bijvoorbeeld is gebeurd in **Glisolles** (27). Door dissimilatie kan ook nog eens de eerste *l* een *r* worden: **Grisolles** (02) was in de twaalfde eeuw nog *Glisole* en vervolgens al snel *Grisoliae*. Eenzelfde ontwikkeling vinden we terug in **Griselles** (21) en ook in **Égriselles-le-Bocage** (89) is die dissimilatie opgetreden, maar de eerste lettergreep is daar bewaard gebleven. **Lizières** (23) was in 1150 nog *Egleseria*; vervolgens is ook hier de eerste lettergreep weggevallen, zodat aan de huidige vorm de oorspronkelijke betekenis '(landerijen) die bij een kerk horen' niet meer af te lezen is.

Je zou het aan de vorm niet aflezen, maar ook het wereldberoemde messendorp **Laguiole** (12) heeft zijn naam te danken aan een klein kerkje: de naam is gebaseerd op het Occitaanse verkleinwoord *gleisola*, net als **Lagleygeolle** (19) en **Lalizolle** (03), *Ecclesiola* in de 13e eeuw: 'het kleine kerkje'. In deze drie gevallen hebben we te maken met agglutinatie van het lidwoord.

Gorze in Port een benedictijner priorij die het relikwie kan herbergen. Het feit dat Port dan al een drukke handelsplaats is draagt zeker bij aan de populariteit van de vinger van Sint-Nicolaas en aan de verbreiding van de Nicolaaspelgrimage. In de eerste helft van de dertiende eeuw is de Nicolaasverering in Port al zeer levendig; vanaf die periode wordt de naam van de heilige ook gebruikt voor de plaats, al dan niet met Port erbij. Als in 1477 René II, hertog van Lotharingen, zijn overwinning op de Bourgondiërs aan Nicolaas toekent en hem tot patroonheilige van Lotharingen verheft, wordt de pelgrimage nog levendiger. Port heet tegenwoordig **Saint-Nicolas-de-Port** (54): een duidelijk voorbeeld van de invloed die een relikwie en de verering daarvan op de toponymie kunnen hebben.

De monniken creëerden een legende

Een andersoortige gebeurtenis, maar met hetzelfde resultaat, vond in de elfde eeuw plaats in *Angeliacum*. In de plaatselijke abdij, gewijd aan de heilige Johannes de Doper, werd bij werkzaamheden een schedel gevonden. 'Dat is de schedel van onze schutspatroon!', riepen de monniken uit. De ontdekking kende een enorme weerklank en van heinde en verre kwamen gelovigen en hoogwaardigheidsbeklederds de schedel eren. Omdat niet iedereen wilde geloven dat de schedel authentiek was creëerden de monniken een legende – middeleeuwse buzz – om te verklaren hoe die schedel daar terecht was gekomen. Hoe het ook zij, de herinnering aan relikwie en abdij leeft voort in de huidige naam **Saint-Jean-d'Angély** (17).

Een vingerkootje van diezelfde Johannes de Doper heeft ervoor gezorgd dat de verering van de Bretonse heilige Mériadec in ***Traon-Mériadec*** ('het dal van Mériadec') werd vervangen door Johannes. Je kunt dit vingerkoootje nog steeds zien in **Saint-Jean-du-Doigt** (29) – en men bezit er ook nog steeds een gedeelte van de schedel van Mériadec.

Een hospitaalridder op doortocht overnachtte in een gehuchtje in het zuiden van Bretagne. Hij had een kostbaar kleinood bij zich: een fragment van het houten kruis waar Christus aan gekruisigd was. Toen hij de volgende dag vertrok, was het relikwie verdwenen. Men vond het terug in een eksternest in een meidoorn. De volgende dag was het kruis opnieuw verdwenen, en weer vond men het terug in dat eksternest. Dat moest een teken zijn, en dus besloot men op die plek een kapel te bouwen ter verering van het relikwie. Het dorp hield er haar naam aan over: **La Vraie-**

Dat er maar vier waren mocht niet deren: de vijfde was eraf gewaaid

En wie herkent nog de heilige Eulalie in de plaatsnaam **Xaintrailles** (47)? Okee, ze heeft er haar Occitaanse jas aan, *Senta Aralha*, maar toch. Ze werd er niet meer herkend, te meer daar de parochiekerk gewijd is aan Johannes de Doper. Ook in **Sentaraille** in de Ariège (sinds 1971 Lorp-Sentaraille) is Eulalie hetzelfde lot beschoren: haar naam is onherkenbaar verminkt en de parochiekerk gewijd aan de heilige Michaël. Je zou er je Latijn van kwijtraken. Daarentegen hadden enkele erudiete dorpelingen last van te veel Latijn in **Cinq-Mars-la-Pile** (37). Wat is daar op vijf maart (*cinq mars*) gebeurd? Helemaal niets! En zelfs de 'vijf strijders' (*quinque martes*) die de erudiete notabelen erin zagen zijn er nooit geweest. Die vijf Romeinse strijders zouden onder de oude graftoren (*pile funéraire*) zijn begraven, die aan het einde van de tweede eeuw bovenop de heuvels langs de Loire is gebouwd. Men heeft de naam later ook uitgelegd als *Cinq Marqs*, vijf stenen palen die op die graftoren stonden. Dat er dat maar vier waren mocht niet deren: de vijfde was eraf gewaaid. De echte uitleg is in de oude vormen te vinden: al in 915 schrijft men over *terra Sancti Medardi*, en ook François Rabelais heeft in zijn *Gargantua* in de 16e eeuw nog over *la pile Sainct Mars*. Cinq-Mars is eigenlijk Saint-Médard: de heilige Medardus.

Medardus wordt sowieso vaak met Marcus verward of anderszins niet meer herkend. In de meeste gevallen gaat het om de populaire bisschop Medardus van Noyon uit de vierde eeuw. Zo luiden voor **Saint-Marc-sur-Couesnon** (35) de oudste vormen uit de dertiende eeuw *ecclesia Sancti Medardi super Coesnon*: duidelijk Medardus en niet Marcus. Medardus komt ook meerdere malen voor als **Saint-Mars**, **Saint-Mard**, **Saint-Méard**, **Saint-Mézard** (32) en zelfs drie keer als **Saint-Merd**. Ook in **Domart-en-Ponthieu** (80) en **Damas-aux-Bois** (88) vinden we oorspronkelijk de heilige Medardus.

Sanary-sur-Mer (83) heette tot 1890 officieel ***Saint-Nazaire*** en die heiligennaam verklaart ook de herkomst van de naam. In de negentiende eeuw werd die Franse vorm Saint-Nazaire beschouwd als een verbastering van de eigenlijke naam – want men sprak lokaal immers over *Sanari*. *Sanari* is een samentrekking van de Occitaanse naam *Sant Nari*, dat in het Frans Saint-Nazaire luidt. Saint-Nazaire en *Sanari* waren dus twee verschijningsvormen van de dezelfde naam: *Sanari* de lokale uitspraak en Saint-Nazaire de verfranste geschreven vorm.

Dat huidige woord aquaduct/*aqueduc* zelf is een leenwoord uit het Latijn. Het etymon *aquaductus* vinden we onder een andere vorm terug in enkele namen, zoals de twee plaatsen met de naam Audun in Lotharingen. Beide plaatsen werden onderscheiden door de taal die er gesproken werd: een Frans dialect in **Audun-le-Roman** (54) en een Duits dialect in **Audun-le-Tiche** (57) – *Audeux le Thieux* in 1289, op basis van het Oudfranse *thieux* of *thiois*, dat 'Duits' betekende en dat verwant is aan het Nederlandse woord Diets. Ook bij de boerderij **Audeuil** in de gemeente Trampot (88), vlakbij het Gallo-Romeinse stadje Grand, wijzen de oudere vormen op een aquaduct. **Ahuy** (21) werd in 885 vermeld als *Aquaductu* – het is niet per se een imposant aquaduct zoals de pont du Gard, maar kan ook een gegraven greppel of kanaaltje zijn. De boerderij met de naam **L'Aqueduc** in de gemeente Luynes (37) heeft wel degelijk haar naam te danken aan de bogen van het eeuwenoude Romeinse aquaduct die daar nog steeds overeind staan.

Gallische bruggen

Bij de Galliërs heette de brug *briva*. Ook dit Gallische woord is nog op veel plekken in het Franse landschap terug te vinden. De bekendste plaats is **Brive-la-Gaillarde** in de Corrèze, waarvan de naam inderdaad 'brug' betekent. In de oudste vermelding wordt zelfs al melding gemaakt van de rivier Corrèze; eind zesde eeuw schrijft men *Briva Curretia*. Brive ligt aan de oude Romeinse heerbaan die Lyon met Bordeaux verbond. Op de plek waar de weg de Corrèze kruiste kwam een kleine nederzetting te liggen, een handels- en ambachtelijk centrum met een necropool.

Briollay betekent 'brug over de Loir', maar het dorp ligt aan de Sarthe

Ook **Brives** (36) dankt zijn naam aan dit Gallische woord. Hier kruiste de heerbaan van Bourges naar Argenton de Théols. Op een goede kaart kun je de *Levée de César* ('de dijk van Caesar') nog duidelijk waarnemen. **Brives-sur-Charente** (17) aan de Charente, **Brives-Charensac** (43) aan de Loire en **Brèves** (58) aan de Yonne hebben dezelfde betekenis – en misschien ook **Brée** (53), aan de weg naar het Gallo-Romeinse stadje Jublains. Voor Brée heeft men echter ook aan *briga* 'versterkte hoogte, burcht' gedacht.

Net als in de modernere namen Pont-sur-Yonne en Escautpont kan het basiswoord *brive* gespecificeerd worden door de naam van de rivier. In

liaanse prinsdom Carignano. Tijdens de Franse Revolutie krijgt het stadje even zijn oude naam weer terug, maar uiteindelijk blijft het toch Carignan heten.

Louis de Sévérac, markies van Arpajon, koopt in 1721 vruchtbare landbouwgronden ten zuiden van Parijs bij een dorp genaamd ***Châtres***. Koning Lodewijk de Vijftiende verleent aan die gronden de titel van graafschap en de kersverse graaf profiteert daarvan door het dorp om te dopen: het verklaart de naam **Arpajon** in de Essonne. In de naam Arpajon zit het grondwoord *alp* verborgen, 'bergweide', iets wat in de regio Parijs een ondenkbare realiteit is. In **Arpajon-sur-Cère** (15) in het Massif Central, waar markies én nieuw dorp hun naam aan ontleend hebben, is die werkelijkheid wel van toepassing.

In een enkel geval verandert het dorp meerdere malen van naam

Triviers werd Challes, tegenwoordig **Challes-les-Eaux** (73), toen de heer van Challes in de Ain het domein kocht; om een vergelijkbare reden veranderde ***Trognon*** in Heudicourt, tegenwoordig **Heudicourt-sous-les-Côtes** (55). Het Normandische dorp ***Cuillé*** werd **Rabodanges** (61) toen de heer van Rabodinghes in bezit kwam van het dorp. ***Choisy-aux-Loges*** wordt in 1645 **Bellegarde** (45), wanneer de hertog van Bellegarde, een beschermeling van de koningen Hendrik III en IV, het dorp koopt. In een enkel geval verandert het dorp zelfs meerdere malen van naam, zoals gebeurde in ***Écry*** aan de Aisne. Toen in 1685 de graaf van Avaux het dorp kocht, veranderde hij de naam Écry in ***Avaux-la-Ville***, ter onderscheiding van het dorp Avaux waar zijn kasteel stond en dat slechts enkele kilometers verderop lag. Ruim veertig jaar later, in 1728, verkoopt hij het dorp aan de graaf van Asfeld (een verbastering van Harsefeld, een dorp bij Hamburg), die het dorp naar zichzelf noemt. Het heet nog steeds **Asfeld** (08). **Simiane-Collongue** (13) heette oorspronkelijk Collongue totdat het dorp in de achtttiende eeuw in handen kwam van de heer van Simiane in de Alpen – in 1919 heeft men ter onderscheiding de oude naam aan de transfernaam toegevoegd.

De Franse Revolutie zorgt ervoor dat enkele dorpen, waarvan de naam niet lang voor de Revolutie is gewijzigd in een adellijke naam, hun oude naam weer terugkrijgen – al zijn die wijzigingen lang niet overal definitief gebleken. In 1737 verwerft François-César d'Anstrude – zijn naam is van Schotse oorsprong – tegelijkertijd met zijn barontitel het dorp **Bierry-les-Belles-Fontaines** (89), dat vanaf dat moment ***Anstrude*** gaat heten.

De Franse Revolutie geeft het dorp (nagenoeg) zijn oude naam terug: *Bierry-les-Fontaines*; vervolgens twijfelt de negentiende eeuw nog tussen Bierry en Anstrude, maar uiteindelijk is het de oude naam die definitief hersteld wordt.

WEG MET DE KONING!

De Franse Revolutie heeft niet alleen veel politieke en sociale gevolgen gehad, maar zelfs taalkundige invloed op de Franse maatschappij. De Revolutie pakte, zeker tijdens de donkerste tijden van de Terreur (1792-1794), alle onderdelen van de samenleving aan. Men creëerde departementen om de oude feodale provincies te vervangen, de katholieke parochies werden omgevormd tot burgerlijke gemeenten als laagste bestuurslaag, de oude Gregoriaanse kalender met heiligennamen ging de deur uit en de weken van zeven dagen werden vervangen door *decadi* met 10 dagen. Er kwamen nieuwe namen voor de maanden en de jaartelling begon opnieuw bij 1.

Ook de plaatsnamen moesten worden opgeschoond van alles wat deed denken aan het zo verfoeide feodale Ancien Régime. Men wilde geen verwijzingen meer naar het koningshuis en de adel, en ook alle religieuze namen van heiligen en kerken moesten verdwijnen. Op *25 véndimiaire* van

INDEX VAN PLAATSNAMEN

Aa 123
Aachen 164
Aas 509
Aast 509-510
Abbans-Dessous 97
Abbans-Dessus 97
Abbaye-sous-Plancy (L') 379
Abbeville 380
Abeele (L') 214
Abergement-Clémenciat (L') 337
Abergement-de-Cuisery (L') 337
Abergement-la-Ronce 337
Ablaincourt-Pressoir 506
Ablis 230
Ablon 177
Abolena 23
Abondance 387
Absie (L') 378
Achâtel 23
Achères 254
Achères-la-Forêt 254
Acheux-en-Vimeu 363
Achiet-le-Grand 254
Achiet-le-Petit 254
Acigné 27
Acq 164
Acquin-Westbécourt 228
Adainville 47
Adelange 32
Adelans 32
Adelans-et-le-Val-de-Bithaine 32, 390
Adour 124
Affenadou (L') 273
Affringues 32
Agde 352
Agen 79
Agen-d'Aveyron 79
Agneaux 294
Agnielles 294
Agnières 293
Agnières-en-Dévoluy 262
Aguilar 249
Ahun 306
Ahuy 437
Aibre 181
Aigas (Las) 166
Aigle (L') 248-249
Aigleville 248
Aiglière (L') 249
Aigondigné 508
Aigonnay 508
Aigrefeuille 200
Aigrefeuille-d'Aunis 200
Aigrefeuille-sur-Maine 200
Aigueblanche 121
Aigue-Joignant 141
Aiguerande 342
Aigues-Mortes 121-122
Aigues-Vives 121
Aigurande 342
Ailles 503
Aillières-Beauvoir 288
Ailly-le-Haut-Clocher 363
Ailly-sur-Noye 27
Aime 350
Aime-la-Plagne 109, 350
Ainvelle 50
Airaines 115
Aire-sur-l'Adour 124
Aire-sur-la-Lys 276
Airvault 388
Aitre des Tessiers (L') 272
Aître Gaulier (L') 272
Aitres (Les) 272
Aix 164-165
Aix-d'Anguillon (Les) 164
Aix-en-Issart 164
Aix-en-Othe 164
Aix-en-Pévèle 475
Aix-en-Provence 164
Aixe-sur-Vienne 164
Aix-les-Bains 164
Aix-Noulette 164
Aizenay 27
Aken 164
Alaise 95
Alba-la-Romaine 77
Albarède (L') 214
Albaret-le-Comtal 214
Albas 214
Albert 494
Albertville 47, 484
Albi 38
Albiosc 38
Albon 299
Albussac 118
Alçabéhéty 195
Alçay 195
Alçay-Alçabéhéty-Sunharette 195
Alençon 23, 31
Alesia 95
Algues 249
Aliermont 93
Aliève 95
Alise-Sainte-Reine 95
Allain 40, 297
Allain-aux-Bœufs 297
Alland'Huy-et-Sausseuil 221
Allas-lès-Berbiguières 461
Allas-les-Mines 41, 461
Allemagne 41-42
Allemagne-en-Provence 41
Allemanche 41
Allemands (Les) 42, 439
Allemans 41-42
Allemans-du-Dropt 41
Allemant 41
Alles-sur-Dordogne 41
Alleuds (Les) 335
Alleux (Les) 335
Allières 288
Alliés (Les) 42
Allondrelle-la-Malmaison 251, 406
Alluets-le-Roi (Les) 335
Almelo 480
Almenêches 41
Aloxe-Corton 288
Alpen 77
Althen-des-Paluds 484-485
Altkirch 361
Alzonne 195
Ambert 428
Ambès 141
Amboise 124
Amboise-Extra-Muros 481
Amélie-les-Bains 166
Amersfoort 426
Amfreville-la-Mi-Voie 422
Amiens 35, 37, 438
Ammertzwiller 490
Amont-et-Effreney 92, 197
Anast 158
Ancenis 31
Anchenoncourt-et-Chazel 71
Ancourt 54
Ancre 494
Andigny-les-Fermes 271
Anduze 124
Anéran 510
Anet 158
Angers 35, 37, 342, 446
Anglesqueville 42
Anglesqueville-l'Esneval 42-43
Anglesqueville-la-Bras-Long 42-43
Anglesqueville-Lestre 43
Anglesqueville-sur-Saâne 43
Angloischeville 43
Anglure-sous-Dun 306
Angoisse 108-109
Angoulême 124
Anjou 342
Annecy 27, 29
Annecy-le-Vieux 29
Annesse-et-Beaulieu 293
Annois 193
Annoisin-Chatelans 31
Annoix 158
Annot 158
Anstrude 495-496, 499
Antezant-la-Chapelle 367
Antibes 62
Antichan-de-Frontignes 31
Antipolis 62
Antony 27
Antorpe 65
Antrain 142

Nonant-le-Pin 347
Nonsard-Lamarche 346
Nontron 347
Nonvilliers-Grandhoux 200
Noordpeene 419, 510
Nordausques 419
Nordheim 62, 420
Nordhouse 420
Normandië 18
Noron-la-Poterie 454
Noroy-le-Bourg 209
Noroy-sur-Ourcq 209
Norrent-Fontes 62
Norroy-le-Sec 209
Nortbécourt 228
Northen 420
Nortkerque 361
Nort-sur-Erdre 335
Notre-Dame 402
Notre-Dame-d'Aliermont 93
Notre-Dame-de-Bliquetuit 267
Notre-Dame-de-Consolation 389
Notre-Dame-de-Gravenchon 116
Notre-Dame-de-Lestras 415
Notre-Dame-de-Livaye 218
Notre-Dame-de-Livoye 218
Notre-Dame-d'Estrées 414
Notre-Dame-de-Valfrancesque 105
Notre-Dame-du-Laus 155
Notre-Dame-du-Thil 206
Notz 162
Nouaillé-Maupertuis 67
Nouan-le-Fuzelier 306
Nouans-les-Fontaines 66
Nouâtre 210
Noue (La) 156, 162
Nouhant 66
Nouilly 67
Nourard-le-Franc 209
Nouvelle-Église 360
Nouvion 444
Nouvion-et-Catillon 386, 444
Nouvion-l'Abbesse 444
Nouvion-le-Comte 444
Nouvion-le-Vineux 286
Novéant-sur-Moselle 66
Novel 66
Noviant-aux-Prés 66
Novion-Porcien 444
Noyal 66, 478
Noyal-Châtillon-sur-Seiche 507
Noyal-Muzillac 66
Noyal-Pontivy 66, 478
Noyal-sous-Bazouges 66
Noyal-sur-Brutz 66
Noyal-sur-Seiche 66
Noyal-sur-Vilaine 66
Noyant 66
Noyant-d'Allier 66
Noyant-de-Touraine 66
Noyant-la-Plaine 66, 109
Noyarey 209
Noyen-sur-Sarthe 444
Noyer (Le) 209
Noyer-en-Ouche (Le) 209
Noyers 209-210
Noyers-Bocage 209
Noyers-Saint-Martin 209
Noyers-sur-Cher 209
Noyon 444
Nozay 210
Nozeroy 209
Nuaillé-d'Aunis 67
Nueil-les-Aubiers 214, 261
Nuillé-sur-Vicoin 67
Nuits-Saint-Georges 209, 288
Nully 67
Nuncq-Hautecôte 302
Nyoiseau 251
Nyon 444
Nyons 443

Obtrée 414, 416
Obus (L') 119
Octon 445
Œuf-en-Ternois 338
Offekerque 271, 361
Oirschot 302
Oiselais (L') 245
Oiselay-et-Gracheaux 245
Oisème 98-99
Oisseau-le-Petit 99
Oissel 99
Oissery 29
Oldenzaal 323
Olivet 211
Olizy 27
Ollières 454
Ollon 230
Olmes (Les) 201
Olmet 202
Olt 151
Ombre (L') 459
Ommeél 202
Omps 202
Onville 47
Oô 155
Ooij 123
Oost-Cappel 419
Ophemert 91
Opoul-Périllos 308
Oppède-le-Vieux 308
Oradour 369-370
Oradour-Fanais 369
Oradour-sur-Glane 369-370
Orange 140
Orçay 300
Orcevaux 236
Orcher (L') 163
Orches 300
Orcières 236
Orcival 236
Ordonnac 27
Orgedeuil 262
Orgères 281
Orgères-en-Beauce 281
Orges 126
Orgueil 262
Oriant (An) 450
Oriol 250
Oriol-en-Royans 250
Orival 388
Orléans 34
Orléans-la-Source 144
Ormes-sur-Voulzie 201
Ormoy 202
Ormoy-la-Rivière 202
Ormoy-le-Davien 202
Ormoy-sur-Aube 202
Ornans 32
Oroër 368
Oroux 368
Orroire 368
Orrouer 368
Orrouy 368
Orsay 300
Orthoux-Sérignac-Quilhan 280
Ortillon 280
Orval 388
Orvault 388
Orveau-Bellesauve 175
Orxois 127
Osne-le-Val 126
Ossau 236
Ossey-les-Trois-Maisons 69
Ostel 440
Osthouse 420
Ostreville 419
Ouche (L') 119
Ouches 119
Ouches (Les) 119
Oudalle 233
Oueilloux 295
Ouessant 98, 100
Ouistreham 420
Oulches 119
Oulches-la-Vallée-Foulon 119
Oulchy-le-Château 127
Oupia 30
Ourches 300
Ourches-sur-Meuse 300
Ourouer-les-Bourdelins 368
Ouroux 368
Ouroux-en-Morvan 368
Oussières 200
Oust-Marest 156
Outreau 422
Outrechaise 422
Outremont 422-423
Outrepont 422
Outriaz 363
Ouve-Wirquin 271
Ouville-la-Bien-Tournée 358
Ouvrouer-les-Champs 368
Ouzouer-le-Marché 368
Oye-Plage 123
Oyes 123
Oytier-Saint-Oblas 419
Ozoir-la-Ferrière 368